

KRAŠKI POJAVI

Kras je velika apeninska planota. Poznamo visokogorski, plitvi in nepopolni kras. Kras zaradi svoje sestave nima površinskih tekočih voda. Podnebje je pod vplivi morja, zato je toplo, padavinski viški pa so jeseni, pogosto tudi piha burja. Kras je poseben tip pokrajine, nastale z raztapljanjem apnenca (KOROZIJA), pojave pa imenujemo kraški pojavi. Številna slovenska imena za te pojave so se udomačila tudi v mednarodnem slovarju. Pogoji za nastanek popolnega krasa so dovolj velike skladovnice apnenca. Del krasa, kjer so debele skladovnice apnenca, imenujemo tudi globoki kras. Poleg debelih skladovnic čistega apnenca je za nastanek krasa pomembno tudi dovolj padavin, ki naj bi imele raztopljene dovolj šibke ogljikove kisline (H_2O+CO_2), ki raztaplja apnenec. Tako ozemlje ima nadmorsko višino od 300 do 400 metrov. Edini hud problem, ki obstaja na krasu je kljub obilnim padavinam premalo vode, saj vsa odteče v globine.

KRAŠKE POVRŠINSKE OBLIKE:

Kraški žlebiči so najmanjše kraške oblike, ki se najhitreje razvijajo. Voda jih je izdolbla v apnenčasto podlago in so ponekod globoki le nekaj centimetrov, drugod nekaj decimetrov ali celo do enega metra in več. Potekajo vzporedno eden zraven drugega z ostrimi grebeni, ki so zaobljeni in širši, če so žlebovi globlji, na kar pa vpliva čas nastanka. Žlebiči so del tekoče vode/deževnice, zato jih vedno najdemo na precej nagnjenih tleh.

Škraplje so zelo velike razpoke v apnenčasto podlago, ki so nastale vzporedno z žlebiči. Škraplje so visoke tudi nekaj metrov.

Kraške doline ali vrtače so najznačilnejše tvorbe krasa, po obliki podobne lijaku, običajno okrogle, včasih nekoliko podolgovate vdolbine v apnenčastih tleh. Najdemo jih na bolj ravnem ali manj nagnjenem ozemlju. Njihov premer je najpogosteje 10-20 metrov, večje pa dosegajo 50-100 metrov in več. Najprej so si njihov nastanek razlagali z udorom stropa nad manjšimi podzemnimi votlinami, kasneje pa so prišli do ugotovitve, da je to posledica vode, ki je našla razpoko v apnencu in je po njej prodirala v tla ter jo razširjala. Iz okolice je neto pritekla voda in večala in širila razpoko. Tako je nastala lijaku podobna vdolbina, ki se je širila in poglobljala do današnje velikosti. Nasploh poznamo več vrst vrtač: skledaste, lijakaste in kotlaste.

Uvale so večje od vrtač, z naravnim dnom ki je polno manjših vrtač.

Udorne vrtače ali kališovke so več 10 metrov široke in globoke kotanje, ki imajo prepadna pobočja in vidno dno. Nastale so z udorom zemlje ali stropa nad podzemsko votlino.

Aluvialne vrtače so navidezno izdolbljene. Nastale so v apnenčasti podlagi in bile kasneje naplavljen in prekrite z ilovico.

Ponvice so zelo razširjena obloka talne sige. Nastajajo na neravnih tleh, kjer se iz sigotvorne vode izloča siga neenakomerno.

Kraški kotliči so manjšega obsega kot vrtače, imajo bolj strma pobočja in manj obsežno dno. Najdemo jih na nekoliko nagnjenem ozemlju v gorovju nad gozdno mejo. So značilna oblika visokogorskega krasa, kjer ima sneg pomembno vlogo pri njihovem nastajanju. V njih se sneg dalj časa obdrži ali ga tja nanesejo vetrovi, plazovi. Snežnica vsebuje več CO_2 kot navadna voda, saj pospešuje kemično razjedanje apnenca. Njihov nastanek je podoben kot pri vrtačah, saj so mnogi kotliči začetno stanje vrtač.

Uvale so večje od vrtač, z naravnim dnom, ki je polno manjših vrtač. Uvale se razlikujejo od vrtač po podolgovati, eliptični obliki in potegnjenem obsegu, saj ni redkost, da je uvala dolga od 1-3 km.

Razvijajo se zlasti v suhih dolinah, redke imajo tudi zametek ponikalnice in so poplavljen le ob hudem deževju.

Suha polja so polja, kjer se poplave ne pojavljajo ali pa le redko kdaj. Ta so dobro obdelana in poseljena.

Kraška polja so najbolj obsežne kotanje v kraškem svetu, obdane z višjimi zemljišči. To so ravne površine s ponikalnico ki se vijuga po njej in s planotami ob strani. Redno opažamo, da je kraško polje bolj podolgovato in poteka v dinarskem smeri. Glavna značilnost je dno, ki je ravno, vrezano v živo skalo, prekrito z naplavljen ilovico, tako da se živoskalna osnova iz površine ne vidi. Najpogosteje imajo tudi tekoče vode, ki izvirajo na enem podeželskem robu polja, tečejo čez ravnino v počasnem toku, ter na nasprotnem robu poniknejo. Za polja so značilne poplave v jesenskem in spomladanskem času. V dobi deževja vode narastejo in poplavijo vso ravnino ter trajajo več tednov ali celo mesecev. Dno kraškega polja je vlažna ali celo močvirna ravan, ki so porasla le s travo. Za njive so pogoji zelo neugodni zaradi apnenčastih tal, ki ne vsebujejo zemlje. Cerknško jezero je presihajoče, ker je v obdobju deževja poplavljen, nato pa voda ponikne.

Kraški studenec je vedno na vznožju vzpetine in je velik in močan. Iz njega teče voda, ki se je nabrala v notranjosti kraške površine. Takih studencev je na krasu veliko. Značilno je, da delujejo po večjem deževju in tvorijo samostojne skupine ali pa so razvrščeni v skupne roje s trajno aktivnimi nepresihajočimi viri vode. Voda je čista in ima enakomerno temperaturo.

KRAŠKE PODZEMNE OBLIKE:

Brezna ali jame imamo povsod po krasu, so izdolbene v obliki vodnjaka ali rova globoko navzdol, bodisi navpično, ali pa poševno z razmeroma majhnim premerom. Brezno, v katerem se menjajo bolj strmi, kot položni oddelki, sega včasih do sto ali pa tudi več sto metrov globoko. Zelo pogosto prehaja brezno v notranjost v podzemne votline ali podzemne vodne struge.

Ponikve ali ponori (ponikalnice) so posebnost krasa. Ponikve so take oblike, da v njih voda v horizontalni smeri odteče v podzemski rov; tu struga prestopi v podzemsko območje. Drugod voda ponikne v roju votlin in lukenj v živi skali, kamor pada navpično navzdol ali pa ponikne v produ in drobnemu kamenju, kjer se vrzeli niso vidne. Tretji in najpogostejši primer pa so požiralniki, ki se najdejo na kraških poljih v ilovnati naplavini, ki prekriva živo skalo.

Kraške jame nastajajo z prehajanjem vode iz ponikalnice v notranjost. Ta vsebuje veliko ogljikove kisline iz zraka, ki uspešno topi apnenec ob stenah ter razširja votline. Največje in najprostornejše podzemeljske votline so nastale s ponikanjem večjih rek (Postojnska jama; Škocjanska jama-slika 1). Razlikujemo suhe in vodne jame. Zaradi tega čuda se je na slovenskih tleh izvršilo že več kot 6000 raziskav, mnoge od njih so se končale tragično.

Ledene jame so jame s tako nizko temperaturo, da se na dnu zadržuje led ali sneg tudi čez poletje. Te ležijo v osojnih legah, so precej globoke, z ozkim vhodom, navpično ali poševno nagnjene, v spodnjem delu zaprte (jama Ledenica v Trnovskem gozdu: vse leto se v njej obdrži sneg; v času naših starih staršev so iz nje vozili led v Trst in ga prodajali).

Kapniki so značilen pojav v kraških jamah. Nastajajo s

pronicanjem vode iz površine do stropa votline. Na mestu, kjer se kaplja loči od stropa se izloči apnenec (siga). Kapniki so različnih barv zaradi primesi izločenemu apnencu ali sigi. Siga (1 mm se izloči v 10-100 letih), ki se tvori pri tem, se izloča v jamah na vseh mestih, kjer prihaja voda v stik z zrakom. Tako nastajajo votli kapniki, ki visijo navzdol (stalaktiti). Tam, kjer padejo kaplje na tla, se voda razprši, kar pospešuje izhlapevanje. Tvorijo se sigi in nastajajo stoječi kapniki (stalagmiti). Če se združita stalaktit in stalagmit, nastane steber (od stropa do tal). Poznamo tudi zavese in cevčice. Nastajanje kapnikov je odvisno od razpoka, lege točk v stropu, vlage zraka....

ZANIMIVOSTI:

V zimskem in jesenskem času je največ padavin. Takrat se obseg Cerkniškega jezera poveča tudi do 8-krat; to je 25-6 kvadratnih kilometrov. V zadnjih desetletjih so očistili požiralnike, z betonom zalili ponikne, požiralnike in ponore, samo zato, da voda ne bi pritekla oziroma odtekla. Vsi poskusi so jim spodleteli. Primeri kraških polj pri nas: RADENSKO POLJE, PLANINSKO POLJE, CERKNIŠKO POLJE

VIRI:

Karst. [internet]. 2019. [citirano 8. 10. 2019]. Dostopno na naslovu: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Karst&oldid=917018744>.

Partensky, P. 2009, *Škocjan Caves* [internet]. [slika JPEG]. 2009. [citirano 8. 10. 2019]. Dostopno na naslovu: [https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Škocjan_Caves_\(3802558032\).jpg&oldid=274645520](https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Škocjan_Caves_(3802558032).jpg&oldid=274645520) in <https://www.flickr.com/photos/ifl/3802558032/>.

Shaw, T., Čuk, A. 2015. *Slovenski kras in jame v preteklosti*. Ljubljana: Založba ZRC.

